

GENDER TENGLIK MADANIYATINI RIVOJLANTIRISHDA TA'LIM VA OILAVIY QADRIYATLARNING PEDAGOGIK MEKANIZMLARI

(Innovatsion va deontologik yondashuv asosida)

<https://doi.org/10.24412/2181-1784-2026-20-751-756>

Urishov Shakir Mamataliyevich

O'zbekiston davlat jahon tillari universiteti,

Umumiy fanlar kafedrası mudiri, dotsent

Annotatsiya: Mazkur ilmiy maqolada gender tenglik madaniyatini rivojlantirish jarayoni ta'lim tizimi va oilaviy qadriyatlarning o'zaro pedagogik mexanizmlari orqali innovatsion va deontologik yondashuvlar asosida tahlil qilinadi. Tadqiqotda gender tenglik masalasi normativ-huquqiy talab sifatida emas, balki shaxsiy ong, axloqiy mas'uliyat va tarbiyaviy munosabatlar orqali shakllanadigan madaniy hodisa sifatida talqin etiladi. Maqolada oila tarbiyasida shakllanadigan axloqiy me'yorlar va qadriyatlarning ta'lim jarayonida qanday pedagogik mexanizmlar orqali qayta talqin qilinishi hamda mustahkamlanishi ilmiy asosda yoritiladi. Innovatsion yondashuvlar ta'lim muhitida gender tenglik madaniyatini rivojlantirishda metodik yangilanish, dialogik ta'lim va refleksiv fikrlashni rag'batlantiruvchi vosita sifatida ko'rib chiqilsa, deontologik yondashuv pedagog shaxsining axloqiy mas'uliyati, kasbiy burchi va tarbiyaviy pozitsiyasi bilan bog'liq holda tahlil qilinadi. Tadqiqot natijalari gender tenglik madaniyatining barqaror rivoji ta'lim va oila o'rtasidagi uzviy pedagogik hamkorlikka, shuningdek, innovatsion metodlar va axloqiy mas'uliyat uyg'unligiga bog'liq ekanini ko'rsatadi hamda ushbu jarayonni ongli boshqarish zarurligini ilmiy jihatdan asoslaydi.

Kalit so'zlar: gender tenglik madaniyati, oilaviy qadriyatlar, pedagogik mexanizmlar, innovatsion yondashuv, deontologik yondashuv, ta'lim va tarbiya integratsiyasi, axloqiy mas'uliyat.

ПЕДАГОГИЧЕСКИЕ МЕХАНИЗМЫ ОБРАЗОВАНИЯ И СЕМЕЙНЫХ ЦЕННОСТЕЙ В РАЗВИТИИ КУЛЬТУРЫ ГЕНДЕРНОГО РАВЕНСТВА (на основе инновационного и деонтологического подхода)

Аннотация: В данной научной статье анализируется процесс развития культуры гендерного равенства посредством взаимообусловленных педагогических механизмов системы образования и семейных ценностей, на основе инновационного и деонтологического подходов. В исследовании вопрос гендерного равенства рассматривается не как нормативно-правовое требование, а как культурный феномен, формирующийся через личное сознание, моральную ответственность и воспитательные отношения. В статье освещаются педагогические механизмы, посредством которых моральные нормы и ценности, сформированные в семейном воспитании, могут быть переосмыслены и укреплены в образовательном процессе. В то время как инновационные подходы рассматриваются как средство методологического обновления, диалогического образования и стимулирования рефлексивного мышления в развитии культуры гендерного равенства в образовательной среде, деонтологический подход анализируется в связи с моральной ответственностью, профессиональным долгом и педагогической позицией педагога. Результаты исследования показывают, что устойчивое развитие культуры гендерного равенства зависит от комплексного педагогического сотрудничества между образованием и семьей, а также от сочетания инновационных методов и моральной

ответственности, и научно обосновывают необходимость осознанного управления этим процессом.

Ключевые слова: культура гендерного равенства, семейные ценности, педагогические механизмы, инновационный подход, деонтологический подход, интеграция образования и воспитания, моральная ответственность.

PEDAGOGICAL MECHANISMS OF EDUCATION AND FAMILY VALUES IN DEVELOPING A CULTURE OF GENDER EQUALITY (BASED ON INNOVATIVE AND DEONTOLOGICAL APPROACH)

Annotation: This scientific article analyzes the process of developing a culture of gender equality through the mutual pedagogical mechanisms of the education system and family values, based on innovative and deontological approaches. In the study, the issue of gender equality is interpreted not as a normative and legal requirement, but as a cultural phenomenon formed through personal consciousness, moral responsibility and educational relations. The article sheds light on the pedagogical mechanisms through which moral norms and values formed in family upbringing can be reinterpreted and strengthened in the educational process. While innovative approaches are considered as a means of methodological renewal, dialogical education and stimulating reflective thinking in the development of a culture of gender equality in the educational environment, the deontological approach is analyzed in connection with the moral responsibility, professional duty and educational position of the educator. The results of the study show that the sustainable development of a culture of gender equality depends on the integral pedagogical cooperation between education and the family, as well as on the combination of innovative methods and moral responsibility, and scientifically substantiate the need for conscious management of this process.

Keywords: culture of gender equality, family values, pedagogical mechanisms, innovative approach, deontological approach, integration of education and upbringing, moral responsibility.

KIRISH

Zamonaviy jamiyat taraqqiyotida gender tenglik madaniyatini rivojlantirish masalasi tobora ko‘proq pedagogik va axloqiy mazmun kasb etib, uni faqat huquqiy tenglik yoki institutsional siyosat doirasida talqin qilish yetarli emasligi tobora yaqqol namoyon bo‘lmoqda. Amaliy tajriba shuni ko‘rsatadiki, gender tenglik g‘oyalari jamiyat ongiga tashqi talab sifatida singdirilganda, ular ko‘pincha yuzaki qabul qilinadi yoki ichki qarshilikka uchraydi, holbuki ushbu g‘oyalar shaxsning axloqiy e‘tiqodi va kundalik tarbiyaviy tajribasi bilan uyg‘unlashgandagina barqaror madaniy hodisaga aylanadi. Aynan shu jihat gender tenglik madaniyatini rivojlantirishda ta’lim va oilaviy qadriyatlarning pedagogik mexanizmlarini chuqur tahlil qilish zaruratini keltirib chiqaradi. Oila shaxsda dastlabki axloqiy me‘yorlar, gender rollari va ijtimoiy munosabatlarga oid tasavvurlar shakllanadigan asosiy makon bo‘lib, ta’lim tizimi ushbu tasavvurlarni qayta ko‘rib chiqish, kengaytirish yoki mustahkamlash imkonini beruvchi ijtimoiy institut sifatida namoyon bo‘ladi. Shu bilan birga, pedagog shaxsining deontologik mas’uliyati — ya’ni uning kasbiy burchi, axloqiy pozitsiyasi va tarbiyaviy namunasiz gender tenglik madaniyatini ongli shakllantirish deyarli imkonsizdir. Innovatsion ta’lim yondashuvlari esa mazkur jarayonda yangi metodik imkoniyatlarni ochib, dialogik, reflektiv va

shaxsga yo‘naltirilgan ta‘lim orqali gender tenglik g‘oyalarini formal targ‘ibotdan real tarbiyaviy qadriyatga aylantirishga xizmat qilishi mumkin. Mazkur maqola aynan shu murakkab o‘zaro bog‘liqliklarni tahlil qilib, gender tenglik madaniyatini rivojlantirishda ta‘lim va oilaviy qadriyatlarning pedagogik mexanizmlarini innovatsion va deontologik yondashuvlar asosida ilmiy jihatdan asoslashni maqsad qiladi.

Adabiyotlar tahlili va metodlar.

Gender tenglik madaniyatini rivojlantirishga oid ilmiy adabiyotlar tahlili shuni ko‘rsatadiki, mazkur masala ko‘pincha uch asosiy yo‘nalishda — huquqiy-me‘yoriy, ijtimoiy-psixologik va pedagogik talqinlar doirasida yoritilib kelinadi, biroq bu yo‘nalishlar o‘rtasidagi ichki uzviylik yetarli darajada tizimlashtirilmagan. Huquqiy va sotsiologik tadqiqotlarda gender tenglik asosan institutsional tenglik va imkoniyatlar muvozanati nuqtayi nazaridan talqin qilinib, madaniy va axloqiy omillar ikkilamchi darajaga tushib qoladi. Psixologik adabiyotlarda esa gender tasavvurlarining shakllanishi oilaviy tarbiya, emotsional munosabatlar va shaxsiy identifikatsiya bilan bog‘liq holda tahlil qilinadi, ammo bu jarayonning ta‘lim muhitida qanday pedagogik mexanizmlar orqali qayta ishlanishi ko‘pincha cheklangan darajada yoritiladi. Pedagogik manbalarda gender tenglik masalasi tarbiyaviy vazifa sifatida ko‘rilib, innovatsion metodlar, dialogik ta‘lim va shaxsga yo‘naltirilgan yondashuvlar orqali tenglik madaniyatini shakllantirish imkoniyatlari ta‘kidlanadi, biroq o‘qituvchining deontologik mas‘uliyati va oilaviy qadriyatlar bilan bog‘liq axloqiy qarashlarning roli ko‘pincha umumiy tavsiyalar darajasida qolib ketadi. Amaliy kuzatuvlar shuni ko‘rsatadiki, gender tenglik madaniyati nafaqat bilim va ko‘nikmalar orqali, balki pedagog shaxsining axloqiy namunalari, oilada shakllangan qadriyatlar va ta‘lim jarayonidagi reflektiv muloqotlar orqali barqarorlashadi. Shu sababli mavjud adabiyotlar fragmentar xarakterga ega bo‘lib, innovatsion pedagogik yondashuvlar bilan deontologik asoslarning integratsiyasi yetarli darajada ilmiy umumlashtirilmagan. Mazkur maqolada aynan shu bo‘shliqni to‘ldirish, gender tenglik madaniyatini rivojlantirishda ta‘lim va oilaviy qadriyatlarning pedagogik mexanizmlarini yagona konseptual maydonda tahlil qilish zarurati ilmiy jihatdan asoslanadi.

Mazkur tadqiqot metodologiyasi gender tenglik madaniyatini rivojlantirish jarayonini statik pedagogik hodisa sifatida emas, balki axloqiy, psixologik va ta‘limiy omillar o‘zaro ta‘sirida shakllanadigan dinamik tizim sifatida o‘rganishga yo‘naltirildi. Tadqiqotda sifatli va konseptual tahlil ustuvor qo‘yilib, nazariy adabiyotlarni tanqidiy o‘rganish, ta‘lim va tarbiya amaliyotiga oid mualliflik kuzatuvlari hamda oilaviy qadriyatlar bilan bog‘liq tarbiyaviy holatlarni reflektiv tahlil qilish metodlari qo‘llanildi. Innovatsion yondashuvlar doirasida dialogik ta‘lim, muammoli vaziyatlar va reflektiv mashg‘ulotlarning gender tenglik madaniyatini shakllantirishdagi imkoniyatlari tahlil qilinib, ularning tarbiyaviy ta‘siri o‘quvchilar va talabalarning ongiy munosabatlaridagi o‘zgarishlar orqali baholandi. Deontologik yondashuv esa pedagog shaxsining kasbiy burchi, axloqiy mas‘uliyati va tarbiyaviy namunasini markaziy metodik omil sifatida ko‘rib chiqib,

o'qituvchining shaxsiy pozitsiyasi gender tenglik g'oyalarining qabul qilinishida qanday rol o'ynashini aniqlashga xizmat qildi. Tadqiqot davomida qat'iy miqdoriy modellashtirishdan ataylab voz kechilib, uning o'rniga mazmuniy, kontekstual va reflektiv tahlil metodlari tanlandi, chunki gender tenglik madaniyati kabi murakkab axloqiy-pedagogik hodisani faqat statistik ko'rsatkichlar orqali baholash ilmiy jihatdan yetarli emas deb hisoblandi. Ushbu metodlar majmuasi gender tenglik madaniyatini rivojlantirish jarayonida innovatsion ta'lim yondashuvlari bilan deontologik mas'uliyatning o'zaro uyg'unligini ochib berish va ushbu uyg'unlikni pedagogik mexanizm sifatida ilmiy asolash imkonini berdi.

Natijalar.

Tadqiqot natijalari gender tenglik madaniyatini rivojlantirish jarayoni ta'lim va oilaviy qadriyatlarning alohida-alohida ta'siri natijasi emas, balki ularning pedagogik mexanizmlar orqali o'zaro uyg'unlashuvi mahsuli ekanini ko'rsatdi. Amaliy kuzatuvlar shuni tasdiqladiki, oilada shakllangan axloqiy me'yorlar va gender rollariga oid dastlabki tasavvurlar ta'lim muhitida innovatsion yondashuvlar orqali tanqidiy qayta ko'rib chiqilmaganda, ular yashirin stereotiplar sifatida saqlanib qoladi va ta'lim jarayonida berilayotgan tenglik g'oyalari bilan ichki ziddiyatga kiradi. Innovatsion pedagogik mexanizmlar — dialogik mashg'ulotlar, reflektiv topshiriqlar va muammoli vaziyatlar — qo'llanilgan taqdirda esa o'quvchilar va talabalarining gender masalalariga munosabatida sezilarli o'zgarishlar kuzatildi: tenglik g'oyasi tashqi talab sifatida emas, balki shaxsiy axloqiy pozitsiya sifatida anglana boshladi. Natijalarda alohida e'tiborli jihat shundaki, deontologik yondashuv asosida faoliyat yuritgan pedagoglar muhitida gender tenglikka oid tarbiyaviy ta'sir ancha barqaror bo'lib, bu holat o'qituvchining shaxsiy axloqiy namunasining innovatsion metodlardan kam bo'lmagan darajada muhim ekanini ko'rsatdi. Ta'lim muhitida gender tenglik masalalari faqat texnologik yangiliklar orqali ko'tarilgan hollarda qisqa muddatli kognitiv qiziqish yuzaga kelgani, biroq axloqiy refleksiya yetishmagan sharoitda bu qiziqishning tez so'nishi aniqlangan bo'lsa, innovatsion va deontologik yondashuvlar uyg'unlashgan holatlarda ongiy transformatsiya chuqurroq va barqarorroq kechgani qayd etildi. Natijalar shuni ham ko'rsatdiki, oilaviy qadriyatlar bilan ta'limda berilayotgan gender tenglik g'oyalari o'rtasida muvofiqlik mavjud bo'lgan taqdirda, media makonidan kelayotgan qarama-qarshi signallar ham tanqidiy qabul qilinib, ularning salbiy ta'siri sezilarli darajada neytrallashadi. Umuman olganda, tadqiqot natijalari gender tenglik madaniyatini rivojlantirishda innovatsion pedagogik mexanizmlar deontologik mas'uliyat bilan uyg'unlashgandagina samarali bo'lishini, aks holda bu jarayon yuzaki va fragmentar xarakter kasb etishini ilmiy jihatdan tasdiqlaydi.

Muhokama.

Olingan natijalar muhokamasi shuni ko'rsatadiki, gender tenglik madaniyatini rivojlantirish jarayoni pedagogik texnologiyalarni mexanik joriy etish yoki axloqiy me'yorlarni deklarativ targ'ib qilish bilan cheklanib qolgan taqdirda, kutilgan ijtimoiy va tarbiyaviy samarani bermaydi. Muhokama jarayonida aniqlanganki,

innovatsion yondashuvlar ta'lim muhitida faollik va kognitiv qiziqishni oshirishi mumkin, biroq ular deontologik asos — ya'ni pedagog shaxsining axloqiy mas'uliyati, kasbiy vijdoni va tarbiyaviy namunasiz qo'llanganda, gender tenglik g'oyalari vaqтинchalik va yuzaki tushunchaga aylantirib qo'yish xavfini tug'diradi. Shu bilan birga, faqat deontologik pozitsiyaga tayangan, ammo innovatsion metodlardan voz kechgan ta'lim muhitida gender tenglik madaniyati ko'pincha an'anaviy nasihat va normativ ko'rsatmalar doirasida qolib, yoshlarning ongiy refleksiyasini yetarli darajada faollashtira olmasligi kuzatildi. Muhokama shuni ochiq namoyon etadiki, oilaviy qadriyatlar bilan ta'lim jarayonida shakllantirilayotgan gender tenglik qarashlari o'rtasidagi nomuvofiqlik eng murakkab pedagogik muammolardan biri bo'lib, bu holat innovatsion metodlar orqali tezkor bartaraf etilmaydi va uzoq muddatli axloqiy-dialogik yondashuvni talab qiladi. Ayniqsa, media makonida tarqalayotgan qarama-qarshi gender obrazlari sharoitida pedagogning deontologik pozitsiyasi yoshlar ongida tanqidiy filtrlash mexanizmini shakllantirishda hal qiluvchi ahamiyat kasb etadi. Muhokama natijalariga ko'ra, gender tenglik madaniyatining barqaror rivoji innovatsion pedagogik mexanizmlar bilan deontologik yondashuvning qarama-qarshi emas, balki o'zaro to'ldiruvchi va uyg'un tizim sifatida amal qilgan holatlarda yuzaga keladi. Shu sababli mazkur jarayonni boshqarishda qat'iy universal modellardan foydalanish emas, balki ta'lim muassasasi, oilaviy muhit va madaniy kontekst xususiyatlarini hisobga olgan moslashuvchan strategiyalarni ishlab chiqish ilmiy va amaliy jihatdan eng maqbul yo'l sifatida baholanadi.

XULOSA.

Mazkur tadqiqot gender tenglik madaniyatini rivojlantirish jarayoni ta'lim tizimi va oilaviy qadriyatlarning alohida ta'siri yig'indisi emas, balki innovatsion pedagogik mexanizmlar hamda deontologik mas'uliyatning uzviy uyg'unligi orqali shakllanadigan murakkab madaniy-pedagogik hodisa ekanini ilmiy jihatdan asoslab berdi. Olingan natijalar shuni ko'rsatadiki, gender tenglik g'oyalari ta'lim jarayoniga faqat metodik yangiliklar yoki tashkiliy choralar orqali kiritilganda yuzaki qabul qilinadi, holbuki pedagog shaxsining axloqiy pozitsiyasi, kasbiy vijdoni va tarbiyaviy namunasi bilan qo'llab-quvvatlangan innovatsion yondashuvlar bu g'oyalarni shaxsiy e'tiqod va barqaror qadriyatga aylantirish imkonini beradi. Tadqiqot davomida oilada shakllangan axloqiy me'yorlar va gender tasavvurlarining ta'lim muhitida tanqidiy qayta ko'rib chiqilishi muhim shart ekani, aks holda media makonidan kelayotgan qarama-qarshi signallar bu tasavvurlarni mustahkamlab yuborishi aniqlashtirildi. Xulosa sifatida aytish mumkinki, gender tenglik madaniyatining barqaror rivoji innovatsion ta'lim texnologiyalarining deontologik yondashuv bilan muvofiqlashgan holatida, oila–ta'lim–jamiyat o'rtasida uzluksiz pedagogik hamkorlik va dialog mavjud bo'lgandagina ta'minlanadi. Shu bois, mazkur jarayonni boshqarishda universal andozalar emas, balki madaniy kontekst, oilaviy qadriyatlar va pedagog shaxsining axloqiy mas'uliyatini hisobga olgan moslashuvchan strategiyalarni ishlab chiqish ilmiy-amaliy jihatdan eng maqbul yo'l sifatida baholanadi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR

1. Bem, S. L. (1993). The lenses of gender: Transforming the debate on sexual inequality. New Haven: Yale University Press.
2. Connell, R. W. (2009). Gender: In world perspective. Cambridge: Polity Press.
3. Dewey, J. (1938). Experience and education. New York: Macmillan.
4. Giddens, A. (2013). Sociology (7th ed.). Cambridge: Polity Press.
5. Gilligan, C. (1982). In a different voice: Psychological theory and women's development. Cambridge, MA: Harvard University Press.
6. Hall, S. (1997). Representation: Cultural representations and signifying practices. London: Sage.
7. Kimmel, M. S. (2017). Gendered society. New York: Oxford University Press.
8. Oakley, A. (2015). Sex, gender and society. London: Routledge.
9. Polat, E. S. (2010). Zamonaviy pedagogik texnologiyalar va ta'lim. Moscow: Akademiya.